

Փ Ա Ս Տ Ը

Քունը չէր մօտենար նորէն աչքերուն:

Մեռելներու տղանցք մը՝ ննջատենեակին պատերուն վրան: Հայրը մայրը, տեղ մը հարսնիքի հագուստներով, ուրիշ տեղ մը աւելի հասուն, աւելի պատկառելի նայուածքով, վար կ'իջնան ու կը խօսին իրեն:

— Նամակ, լուր առի՞ր եղբորմէդ, մեր սիրելի ծանօտն:

Յանկարծ՝ ժամացոյցին թիքթաքը մուրճի անտանելի հարուածի մը պէս՝ ականջ ծակել կը սկսի:

Ու Ամելի Տըլած ձեռքերը մեքենաբար խոնաւ ճակտին կը մօտեցնէ:

Բայժին մօտ, փոքրիկ սեղանի մը վրան, գիրքերու, պատկերազարդ ամսաթերթերու դէպ մը կը ֆնախայ: Ամելի՝ երրորդ անգամ երրորդ գիրք մը կը բանայ՝ մօտատնջողու ուղեղը ընթերցումի խոհամենբուն յանձնելով, աչքերուն քունը հրաւիրելու համար:

Ու քունը կը խուսափի:

Օր. Տըլած երրորդ գրքին մէկ էջը երրորդ անգամ վերսկսելէ յետոյ՝ առանց կարենալ ըմբռնելու հեղինակին իմաստասիրական մէկ վերլուծումը՝ բարեկամական սիրահարութեանն վըրայ, մէկդի կը նետէ գիրքը՝ որ զարնուած թրուռնի մը պէս՝ խուլ աղմուկով մը կ'իյնայ իր ընկերներու դիակներուն վրայ:

«Անպիտան՝ ժամացոյց, չեմ սիրեր կովի նայուածքը: Կորուսէ՛ սենեակէս: Ի՞նչ ունիս: Ինչո՞ւ կը ծաղրես գիս: Վրէ՞ժ կը լուծես: Ձա՞թ, չա՞թ, չա՞թ, գլուխ կը ցուցնես: Դո՛ւրս, դուրս կ'ըսեմ քեզի՞...»:

Անկողնին զսպանակները տխուր խժտոց մը կ'արձակեն: Ու օրորողը՝ օդային վտանգի ազդարար սուլիշը իմացած ըլլար կարծես՝ վեր կը նետուի յանկարծ եւ ժամացոյցը խլելով՝ զարշահոտ բանի մը պէս՝ քովի սենեակի սեղանին վրայ կը հրէ՛ դայն:

Քակուած մագերն անոնք՝ մերկ ուսերէն վար՝ հատնող մոմի մը պէս ճմլուն ծիծերուն պտուկներուն կ'երկնան՝ դժուանք, համարյոք դողալու համար: Խելք թոցնող գեղեցկութիւն մը չունի Օր. Տըլած, բայց իր էութիւնը ներդաշնակ ամբողջութիւն մը ունի, որուն շուրջ կը դառնան մարդիկ՝ լամբարի մը լոյսին մօտ շուրջպար դարձող անմիտ թիթեռնիկներուն պէս:

Դարձաբանք էին թիթեռնիկները, խնթերը, ինչպէս եւ խելացիներ ալ գուցէ, բայց Ամելի դժուարահաճ, նուիրուած մանաւանդ՝ որը միացած, իրմէ ութը տարեկան փոքր եղբայրը մեծցնելու խնամքին, չէր պատասխանած անոնց արձակած սլաքներուն...:

Անճարակ ուրորդնե՛ր: Տարիները անցեր, անցեր՝ դացեր էին անդարձ, ու օրիորդ Տըլած երեսունը անցուցէ՛ կը մնար դեռ ամուրի, տունմնայ, ու կը սպասէ՛ր, կը սպասէ՛ր, կը սպասէ՛ր...: Որո՞ւն, ինչո՞ւ...:

Չէ՛ր գար «հմայիշ իշխան»ը:

Աղջիկներէն մօտեց, «յիմար կոյսեր», միշնել Ս. Կատարինէ չէն իրեն ամպերէն վար, ու անկէ անդին՝ անհունի պարապէն սարսափահար՝ փողոցէն անցնող առաջին արուիւն գիրկը կ'իյնան յաճախ:

Կը դառնայ կոճակը լոյսին: Կուտրուտող չոր փայտի ճայթիւն մը կը խանգարէ լուսթիւնը նշնջանեանակին: Ամելի, սարսուռն, պատուհանին մօտենալով վեր կը ծալէ կապոյտ թաւիշ վարազոյրը ու ճակատը կը կըթնցնէ պառ պապկիւրի: Արձանի համբոյս:

Դուրսը՝ Փարիզի կեդրոնը, ա՛յնքան բանուկ, երբեմնի փայլփլուն փողոցը՝ գերեզմանոցի մը հանդարտութիւնն ունէր տիրօրէն:

«Անիծուի՛ պատերազմը, կը խորհէր անիկա: Այս ի՞նչ աղէտ, ի՞նչ անուելի արկած, որ կը խլէ կը տանի ամէն բան: Մահ, մա՛հ, արիւն, աւե՛

բա՛կ չորս դին: Աստուածային է մահն ալ. բայց ինչո՞ւ այս երկար բաժանումները, աքսորը, կա՛րօտը՝ քալքայիչ մանկանո՞ք՝ մահուան չափ, մահն է ալ աւելի, ու ասիկա՛ անգլխօրէն մարդկային...:

Լուսթինը, մութը, խորհուրդը ննջասնեա՛կին՝ կը ցնցեն փոթորկոտ հողին օրիորդ Տըլա՛մին, ու կը վախճայ անիկա:

Անտեսանելի օձերու Փշչոց: Հեռո՞ւն, չառ հեռուն քաշուող հրացանի պայթիւնները...:

Ծրօնե՛րու շշո՛ւկ...: Մութ եւ լոյս: Ու մեղեկներ...: Զերմակ հազած՝ կուրճերնուն կարժիւր, խոշոր, խաչերով հրելառկներու երջանկութեան մը շրջանակը, որուն կեդրոնն է ինքը, Ամե՛լին: Ու ընջանակը կը նեղնայ, կը գոցուի հետը՝ հետէ...:

Լացի, աղերսանքի, խուչ աղաղակնե՛ր: Օգնութի՛ւն...:

Սոսկումով՝ Ամելի կը դարձնէ նորէն կոճակը լոյսին: Ու հայելին՝ մեռելային, տարբադաշտը՝ ուռած գէմք մը կը ցոլացնէ:

Օրիորդը կը հրէ հանգստադարանին դռնակը՝ որպէս զի անոր անդամաւոր ապակին աչքերուն շերեւայ անգամ մըն ալ:

Քեզի ալ՝ տխմա՛ր հայելի՛ եթէ կարողանայի՝ ժամացոյցին քով կը շարտէ...: Ծանր ես, ուժով ես: Իսխառաւո՛ր, գորաւո՛ր: Զօրաւորը իրաւունք ունեցած չէ՞ միշտ...:

Ու յանկարծ, զողի մը պէս՝ որ զրպանը լիցուցած ատենը՝ ոտքի ձայներ կ'իմանայ, անասնական բնազդային շարժումով մը անկողնին վրայ կը նետուի Ամելի. ու ընտանեկան յիշատակներ պարունակող ալպոմ մը քաշելով՝ կը սկսի թըղթանել գայն, ջղադրդիւ, դողողուն մատներով:

Նայածնքն անոր՝ կ'անշարժանայ զինուորական համազգեստով երիտասարդի մը լուսանկարին վրայ...: Ամելի կը յոգնէ, կը զգուէ, շարժում, հոգի կու տայ այդ կենդանի յիշատակին: Ու հետապնդողի մը պէս զարհուրած աչքերը չորս կողմ պտտելով՝ իր առանձնութիւնը հաստատուէ յետոյ՝ կը բակէ, կը հանէ նկարը իր սեղանէ, որուն հետ վար կը աստի խնամքով ծալուած նա՛մակ մը:

Պերլին, 4 Յունուար 944

Սիրելիս,

Կը գնահատիս նամակներու ուշացումին հա՛մար: Հաւատա՛, իմ չէ յանդանը: Բոլոր կարելի կ'ընեմ որպէսզի չմնաս առանց լուրի:

Գիտե՛մ, գիտե՛մ ես ցաւ սպասումի ժամերուն...: Առուտո՛ւ՝ արթննալուս պէս, նայուածքս սնարիս մօտ կախուած լուսանկարէջ չի կրնար բաժնուիլ: Կը խօսիս, կը ժպտիս ինծի: Ու աշուկներուդ մութ կանանչ անհունին մէջ՝ կը կարգամ ես այդ զսպումի ճիգը հերոսական քաջութեան: Քաջութեան մը որ կ'արգիլէ, կը վանէ արցունքը ինծի պաշտելի աչքերին: Կը ժպտի՞ս՝ չլալու համար...: Կակո՛ւղ ժպտի: Այստեղուն արցունքը դեռ չչորցած՝ խնդալ փորձող մանուկի ժպտի:

Գիտե՛մ, կը գնահատեմ, կը սիրեմ հպարտ նկարազիւղ: Լալկան չես բնա՛ւ: Գիտեմ թէ անկեղծ ես՝ երբ կը զրեւ ինծի. «Մեր կեանքի ըստ զժողարարութիւններուն հետ» որքան ալ զժախտ զգանք մենք մեզ, կարելի չէ մեր ցաւը բաղդատել մեր տառապանքին հետ: Յարաբարական է ամէն ինչ: Դուք աքսորականներ էք, հեռու հայրենիքէն, ձեր բոյնէն: Առանձին, օտար երկինք, առխո՛ւր, անհրապո՛յր կեանք...:

Կը սպասե՛մ...: Անհատում ժամերը՝ տարիներ, ու օրերը՝ կ'երգնում՝ դար մը կը թուին ինձի...:

Իրիկուն ըլլա՛ր: Ե՛րբ պիտի գարնէ սուրէլը իրիկուն, որպէսզի վազեմ, երթամ, նայեմ՝ նա՛մակ կա՞յ ինծի:

Զկարդացուեցաւ անունս: Ողջեմ պիտի ցըրուիլը...: Կը հասնայս ան դեռ, ու, լաւ տղայ, ժպտուն, համակրանքով կը կրկնէ իր ամէն օրուան յանկերքը՝

«Վա՛ղը, վաղն ալ քեզի՛ պիտի բերեմ...»:

Կը ցնցուին, կը ճարճատիւ տախտակները անկողնիս:

Ո՛չ վարի դրացիս եւ ո՛չ ալ վերինը, վարձակները մեր եռյարկանի մահաակալին, կը պոռան, կը բարկանան, կը կրկնեն սենեակին մէջ սովորական դարձած օրհներգը...: Աշխատաւորներուն:

«Վամա՛ց, կամա՛ց, ինթուկէ՛, բարեկա՛մ, փուշի կը տեղացնես: Ինքզինքդ առանձին, խարտեա՛լիդ սենեակին մէջ՝ կը կարծես...»

Անհրաժեշտ են սակայն «մեր» կատակները, «մեր» ծիծաղները... Մեր հացն են անհե... Շքէ՛ տառնձին ըլլամ, կը խնթնեամ՝... Այդ կատակները՝ կոշա՛, երբեմն իշու կատակներն անգամ, բարերար ազդեցութիւն ունին մեր վրայ...:

Ու կը շարունակուի ժողովը օրահին։
Նամակ եւ ծրար առնող բախտաւոր մը զը՝ ուարթ պոռտուրով մը կը լեցնէ ներսը։
«Միազանդիկ ձգուկ հաւաքողները քովս հը՝ բամբակն թող։ «Կոլուազ»ներ, «Կոլուազ»ներ ունիմ, գաւակներս...»

Կը խնդայ մէկը, ու միւսը... կու լայ։ Ներքին հրդեհ։ Խուշ, բայտա՛ն։ Ահա՛ ներգաշնալուծիւնը մեր կեանքին... առանց այդ պարզեւին կարելի պիտի չըլլար գուցէ խուսափիլ յիմարանոցի մը մարկող շղթաներէն...:

Կը տեսնեմ միշտ ես ճեղ՝ Հոգիին աչքերէն չես բաժնուի բնաւ։ Պատուհանէն կախուած՝ ցրուիչի սպասման ժամերուդ, որքան պիտի ուզէի մօտիկդ ըլլալ, օդին մէջ, անտեսանելի։ Ու երբ լրաբերը ճու կողով չնայած անցնելով՝ ճեղ դառնութեան մէջ էի բռնէ, համբուրել, համբուրել, մխիթարել ճեղ, փոքրիկ սիրո՛ւն աղչնակ... Թեւեռուս մէջ առած՝ սիրոյ կարօտովդ պապական շրթներու վերադարձինը թաղել մազերուդ մէջ ու շրթներուդ, այտերուդ, աստուածամօր աչքերուդ՝ որոնց սեւուլիկ աղեղը թարթիչներուն՝ զգլխեցուցիչ լո՛յանք ու կախարդական հպուսի մը պէս անհուն հեշտանք, պատրանք, երանութիւն բերած է միշտ ինծի՝ ու երեխայի մը պէս օրօրել, օրօրել ճեղ՝ մինչեւ որ ժպտի՛ս, ծաղկիս, բացուիս կեանքի եւ սիրոյ։

Ու գիտե՛մ, դիտեմ թէ որքա՛ն կը սպասե՞ք մենք իրարու... Կը սպասե՞ք այն երջանիկ ժամուն, ուր նորէն, կապոյտէն հայածական, հովերէն խարազանուող կոյտ մը ամպերու բամպակին պէս թեթեւ, եթերային վազգով մը իրարու սեղմուած՝ իրարու հետ նոյնացած՝ անցնէի՞ք հորեղանները մեր ազուրու երկնքին։

Երթայինք՝ քաղքի ժխրէն հեռո՛ւ, սիրահարներուն ու ազուրու երգող թռչուններուն միայն ծածօթ՝ գեղջկական հիւրանոցները՝ ուր՝ դէնքերը՝ կը յիշե՛ս՝ ա՛յնքան հէքեթային, ա՛յնքան աննիթթական գեղեցիկութիւնն ու տեսիլքը ունին մահմետականներու դրամախին։

Կը յիշե՛ս, կը յիշե՛ս, Ժապինս, ճերմակ գիշերնոցիդ մէջ, երկնքէն խոյս տուած պարիկի մը պէս, կարծես երկնային բանեքէն շղատուելու համար՝ կը փոփափայի ինծի...:

«Ո՛հ, ո՛հ, մի՛ բանար լոյսը... ձգէ՛ որ լուսինն լոյսը միայն ողողէ սենեակը, մեր սիրոյ բոյնը։ Ինչ որ ստեղծագործած է ճնութիւնը, մարդիկ զայն ընդօրինակելու, կեղծելու, կապկելու իրենց հեւքին հետ՝ կը դառնան չոր, անիմաստ, ծիծաղելի դաճաճներ։ Ձգէ՛ լոյսը լուսինն ու եկու՛ր, նայէ՛ փայլող աստղերուն՝ թէ ո՞րն է մերինը, մեր աստղը, կանկնող մեր երջանկութեան»

Գա՛ջ եղի, սիրելիս։ Կարգա՛ն պրպտէ։ Տեսնելը, ապրելը ուրիշներուն տառապանքը, կ'օղնէ ճեղի։ Կը թեթեւցնէ բնուր ուսերուդ...:

Ելի՛ր, դուրս ելի՛ր պտուտէ՛։ Թատրոն, շարժապատկեր դնա՛։ Սղաւոր չես, աղուորս։ Թէեւ քիչի մը մեռած եմ ճեղի համար, բայց չեմ թաղուած դեռ։ Չուարճացի, ինչո՛ւ չէ։ Հացը մարմինին, ու արուեստը հոգիին սնունդն է։ Ու քու հոգիդ՝ այնքան զգայուն, բիւրեղը հոգիներու, կիբեւական, կը զգամ թէ կը հիւծի, կը խամբի արեւ շտենող ծաղկներու պէս։

Յտեսութիւն։ Օ՛ր, ապերախտ չե՛մ։ Պիտի մոռնայի զի՛նք ծրարը համար շնորհակալութիւն յայտնել։ Հրա՛ջը. կաթ՝ դառնէ։ Փոխեցինք չոքոլադով — ոսկի դրամ —, ու բրինձովդ կաթնապուր մը եփելով՝ բարեկենդան ըրինք։

Ձիսոսեցա՛մ ահանջներդ։ Հաւատա՛, վայրկեան միակ բացայայտ չեղար մեր քովէն։ Կարծես թէ պնակները դուռն կը հրաժանէի՛ր մեզի։ Հոն էիք։ Բեզմէ բան մը կար վերջապէս սեղանին վրան, սեղանին շուրջը։

Ա՛լ կարճ կայեմ։ Չարաշար չգործածեմ բարեխաղաքութիւն մը...:

Յտեսութիւն։ Յաջորդ նամակիդ սպասումով՝ ընդունէ՛՛ անուշիկս, համբարներու է՛ն քաղցրեւրուն հետ՝ արտայայտութիւնը ամենախորունկ սիրոյս։

Քոյդ
ԱՆՏՐԷ

×

Ամենամանր վերքն անգամ, նրբ մահացու չէ, կրծումներէ յետոյ կը պարտուի ու սպի կը կապէ։

Ու ժազլին Տըլաթ, Ամելիի եղբոր երկտասարդ
կենը, իր ամուսնոյն՝ Ժան Տըլաթի՝ ճակատի կը-
րակներէն ազատելով՝ զերի իյնալը իմանալէն տա-
րինն յետոյ յարաբարաբար հանգարտած, սկսե-
ր չնտելի կենքի հոսանքին:

Այդ կէտը, ապրիլի կողոն, գրասենեակի
ընկերուհիներուն պէս կարծեցուցեր էր քղանցքը
իր շրջապահտին եւ մազերը մահողներէի դոյն ներ-
կէլ տալէ յետոյ՝ անոնց յարգարումն ալ նման-
ցուցած էր արդէ նորածնութեան:

Ճակտին վրայ յառաջացող կոհակը երբեմնի
խարտեաչ ու ողորկ մազերուն, մեքենայով տա-
ցուած, զբոսուած, ուռեցուած կոյտ մըն էր կալ-
մեր՝ սուրբի պատկերի մը գլխուն շուրջ ոլորուող
լուսէ լաշն աղեղի մը պէս: Ու աղեղը լոյսին՝ փալ-
մը կուտար ժազլինի աղուոր երեսին, ուր վրձինի
թևթև հարուածով մը շրջագծուած նուրբ յոնքե-
րուն տակ երկար թարթիչները՝ կապտորակ ա-
չուկներուն հետ՝ զեղեցկութեան բացառիկ հմայք
մը կուտային անոր հեղինական կտրուածքով, հա-
սուն զեղծի մորթով զէմքին:

Գրեթէ մեղրալուսնին՝ պատերազմը վրայ էր
հասեր, ու ժազլին բաժնուած էր ամուսնին:

Միջին աղէտը Յունիսի՝ ամէն օր էջեր լե-
ցուցեր իր կարտան ուսերը երգեր էր, ու զերթէ
ամէն օր պատասխան մըն էր ստացեր Տիկին Տը-
լաթ իր կենքի ընկերէն:

Գերմանական շանթարազ յարձակումը սա-
կայն՝ ու խորտակումը Փրանսական ճակատնե-
րուն՝ վերջապէս մըն էին դրեր սիրահարներուն
թաթակցութեան: Ու ժազլին մնացեր էր առանց
յուրի, յուսահատ, տխուր...:

Քանի՞ քանի՞ անգամ գիշերներ էր անցուցեր
անկկա՝ Գիծերը դէմքին՝ սովոյն. նայուածքը
տարտած, աչքերը մութ կապոյտ մտէ շրջանակի մը
մէջ թաղուած, վշտի, դառնութեան, տառապանքի

տրորանուշ նկար մը կը դժէին:

Հաւաքական աղէտը կը մեղմէ մասամբ մը
կսկիւր սրտի անձնական ցաւերուն:

Տըլաթներու ընկերուհիները, դրացուհիները,
բարեկամուհիները, լեցուած նոյն վիշտով, կը բո-
լորուէին շուրջը ժազլինի, Ամելիի, ու կը սպա-
սէին, կը սպասէին, կը յուսային միասին:

Գիշերները սակայն, կրկնապէս ցաւառանջ՝
ժաղլինին համար կ'երկննային, անհատուած, սոս-
կալի տեսիլքներով բռնաւոր...:

Օ՛, սարսափ:

Պէխ, մօրուք, մազերը իրարու խառնուած,
դէմքը ցրիտու, անճանաչելի դուլս մը դիմուորի՝
խորամէն դուրս կը ցցուի յանկարծ. ու աչքերը բո-
ցավառ կը պրուցի:

«Ահաւասիկ, ահաւասիկ, ապուշներ, չէ՞ք
տեսներ...: Հոն են, մեր աշ կողմը: Երեսակայն-
ցէ՛ք, իշու դուրսներ. ո՛չ, սիրելի ընկերներ, եղ-
բայրներ, նայեցէ՛ք, կուգա՞ն...: Օ՛ն յարձակե-
ցէ՛ք չուտ, կրա՛կ՝ ձեռնառումներով...»

Ու հրամանատար ենթասպան զարնուած,
դարձդաճիկ, դժոխային պարով մը կը կբի ծուռ-
կերուն վրայ...:

Ժ...ա...գ...լ...լ...ի...ն:

Ու դէմքը վիրաւորին՝ կը լուսաւորուէի, կը
պայծառանայ դանդաղորէն, եւ Տիկին Տըլաթ՝
սոսկումով մը կը ճանչնայ հոն աշուկները իր մա-
համբեր ժամօրին...:

Ու կրկնուող չարչարանքը՝ լուսնալ չուզող
գիշերներու...:

«Մասաիկ տաք: Ամառուան արեւը կը խաչէ,
կը խածնէ ամէն բան:

Ետե՛ն, ճեմկցող հորիզոնէ մը կ'երկննայ
անվերջանալի բանակը գինաթափ դիմուորներու:
Կը քալե՛ն, կը յառաջանա՛ն:

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

(Ետը յարորդ թիւով)

